

УДК 061.91(477):001.381.КРИП'ЯКЕВИЧ

*Леонід МАЦКЕВИЙ***ЗУСТРІЧІ З ІВАНОМ ПЕТРОВИЧЕМ
І РОМАНОМ ІВАНОВИЧЕМ КРИП'ЯКЕВИЧАМИ**

У кінці 50-х років ХХ ст. увесь світ, як науковий і не тільки, охопила лихо-манка, пов'язана з пошуками так званої снігової людини. Були написані сотні робіт, читалися лекції, створювалися кінофільми, проводилися наукові конференції та експедиції, особливо американцями. У цей час у засобах масової інформації, принаймні у Києві, окрім настанов партії, це була практично одна із досить поширених тем. Зрозуміло, що Юрій Іванович Мережинський – енергійний старший викладач основ етнографії Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка не міг бути осторонь цих подій. Більшість його лекцій починалися і закінчувалися цією гостросюжетною проблематикою. З Юрієм Івановичем нам, студентам Історико-філософського факультету, доводилося зустрічатися не тільки в університеті, але й слухаючи його численні публічні лекції, виступи по телебаченню та по радіо. Тому і не дивно, що в кінці 1958 р., напередодні екзаменаційної сесії, він урочисто повідомив про створення Карпатської етнографічно-археологічної експедиції, в якій ми зможемо взяти участь. Однією з головних умов зарахування до складу експедиції, за його словами, будуть відмінні знання, особливо з етнографії, при достроковому складанні іспитів і заліків. Ті з нас, хто вже мріяв стати археологом, почали з'ясувати, а що ж думають про “йсті” (снігову людину) завідувач кафедри археології і музеєзнавства Л. М. Славін, працівники Інституту археології М. Ю. Брайчевський, Д. Я. Телегін, В. Й. Довженок, директор С. М. Бібіков та інші фахівці, які читали нам факультативи, або до яких ми приходили на засідання відділів, інші наукові зібрання та брали участь у керованих ними археологічних експедиціях. Більшість з них бажали нам удачі, а дехто, наприклад, директор Інституту зоології АН УРСР, тоді член-кореспондент АН УРСР І. Г. Підоплічко, вважав, що з біологічної точки зору існування снігової людини в наш час неможливе.

Як би там не було, а у перших числах лютого 1959 р. вже на Львівському залізничному вокзалі 18 учасників експедиції побачили двометрову афішу про лекцію Юрія Івановича Мережинського (Київ) і декількох незнайомих людей, які запросили нас сідати в автобус, що попрямував до Інституту суспільних наук АН УРСР. Поки ми їхали, наш керівник пояснював, як треба себе поводити при зустрічі з академіком АН України, відомим українським і європейським етнографом, археологом та істориком Іваном Петровичем Крип'якевичем, який вже чекає на зустріч з нами. Більшість учасників експедиції вже чули про Інститут суспільних наук у Львові. Про його здобутки нам оповідали Л. М. Славін, С. М. Бібіков та інші під час викладання лекційних курсів. У Київській книгарні “Академкнига”

можна було придбати “Матеріали і дослідження по археології УРСР” (за редакцією І. П. Крип'якевича), а в Інституті археології та на Кафедрі археології і музеєзнавства була можливість познайомитися з іншою науковою продукцією ІСН АН УРСР, включаючи праці колишнього киянина О. П. Черниша та майбутніх киян Ю. М. Захарука, В. Д. Барана, а також львів'ян М. Ю. Смішка, О. О. Ратича, В. П. Савича, В. В. Ауліха та інших спеціалістів. Дещо пізніше ми дізналися про схвальну рецензію І. П. Крип'якевича в “Українському історичному журналі” на монографію М. Ю. Брайчевського “Коли і як виник Київ”.

Невдовзі ми вже були у приймальній інституту, але до директора запросили лише Юрія Івановича. Через деякий час відчинилися двері кабінету і спочатку показалася могутня фігура нашого керівника, а за ним літня людина, як ми вирішили, – академік І. П. Крип'якевич, який двічі сказав “прошу”, пропускаючи вперед Ю. І. Мережинського. Нам, переважно, “східнякам” та інших теренів від Москви до самих до окраїн слово “прошу” було не зовсім зрозуміле. Іван Петрович підійшов до нас і вклонившись, привітався з нашими дівчатами, а нам, хлопцям, – подав кожному руку. Саме від нього ми несподівано для себе почули українську мову, яку більшість з нас знала переважно за творами Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка та Лесі Українки. На нашому факультеті тих часів така мова була великою рідкістю, особливо серед викладачів. Втім, серед вступних іспитів на історичний факультет з української мови був диктант і усний екзамен з літератури. На четвертому курсі всі чекали ще один диктант з української мови. Таким чином, для нас студентів КГУ ім. Т. Г. Шевченка українська мова академіка АН України була деякою несподіванкою. Іван Петрович сказав, що теж любить мандрувати, але частіше влітку, а зі сніговою людиною йому зустрічатися поки не доводилося. Крім того, І. П. Крип'якевич розповів про Інститут, побажав нам успіхів і попрощався. З іншими працівниками ІСН АН УРСР тоді нам зустрітися так і не вдалося. Зате були незабутні екскурсії по Львову, відвідини Історичного та Природознавчого музеїв. У Етнографічному музеї нами опікувалася Савина Сидорович – сестра дружини Івана Петровича, яка дозволила нам навіть сфотографуватися в одязі етнічних груп населення заходу України. Очевидно що такий дозвіл не обійшовся без благословення академіка І. П. Крип'якевича.

На превеликий жаль, наша зустріч зі сніговою людиною у Карпатах не відбулася, але знайомство зі Львовом, Ужгородом, Мукачевим, численними музеями, пам'ятками історії та культури іншими місцевостями заходу України справили на нас за два тижні незабутні враження. У всіх місцинах, куди ми прибували, нас завжди зустрічали оголошення про лекцію нашого керівника.

Ю. І. Мережинський був безумовно талановитим оповідачем і організатором. На його виступах рідко були вільні місця, квитки, як правило, були продані задовго до початку лекції. Одержимість і фанатизм лектора передавалися слухачам, які часом зі сльозами на очах співчували “бідняткові”, який босий і самотній бродить по снігу в Карпатах у пошуках їжі та печери, де він міг хоча б трохи зігрітися. Наш викладач не стидався навіть читати слухачам мій студентський вірш про снігову людину, написаний під враженням його лекцій та оповідей. Через декілька років у журналі “Советская этнография” з'явилося повідомлення про пошуки Ю. І. Мережинським снігової людини на Кавказі.

Таке було моє перше знайомство із заходом України, яке нині нараховує вже понад 36 років. Саме в Інституті суспільних наук, на підвалинах якого виріс Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, я отримав своє перше, а можливо й останнє добровільне робоче місце в житті і науці, не рахуючи державних розподілів після закінчення університету та аспірантури.

Мої зустрічі з Романом Івановичем відбулися майже через 40 років після першого знайомства зі Львовом, переважно у кабінеті його батька, у який я приходив на роботу впродовж 7 років як завідувач відділу археології. Одного разу о 10 годині 26 жовтня ми домовилися зустрітися з Р. І. Крип'якевичем для обговорення плану створення Меморіальної кімнати нашого інституту, де були б представлені матеріали, які мали відношення до його батька. Роман Іванович запізнався, а коли прийшов, то дуже перепрошував, посилаючись на домашні клопоти. Я мав відвагу жартома сказати йому, що теж маю клопоти, але у другій половині дня. Які – запитав він. Мусив признатися, що в цей день мені виповнюється 63 роки. “А мені в цей день виповнюється 73” – повідомив Роман Іванович. Втім, ми були ще зовсім малознайомі й тому не наважилися разом відзначити такі прохідні дати.

Портрет І. П. Крип'якевича тоді ще прикрашав кімнату завідувача відділу археології, а за усними переказами, успадкованим мною робочим столом і габлятою австрійського виробництва можливо користувалися ще Михайло Грушевський, Ярослав Пастернак, керівники нашого інституту. Тому і не випадково в кінці 90-х років виникла ідея, крім Археологічного музею, створити й Меморіальну кімнату, де були б представлені достойники НТШ та нашого інституту. Початок уже був: портрет І. П. Крип'якевича, стіл, шафа, інші експонати, успадковані, як і приміщення, від НТШ. Роман Іванович обіцяв передати й інші матеріали про батька і не тільки.

Саме у цей же час почалося створення Меморіального музею Михайла Грушевського у Львові. Велися переговори про передачу деяких наших матеріалів для цієї установи. Невдовзі питання було вирішено. До Відділу археології завітав Начальник Обласного управління культури зі всіма своїми працівниками, включаючи секретаря-референта, а також представниками Музею Михайла Грушевського, а головне – документами Національного та Міжнародного значення про передачу стола і шафи на баланс цієї установи. За лічені хвилини “експонати” були професійно розібрані та завантажені на вантажівку і нині прикрашають Меморіальний музей Михайла Грушевського. Після цих подій мені було соромно зустрічатися з Романом Івановичем. При зустрічі він, уважно мене вислухавши, сказав лише чотири слова “нема на те ради”.